

Запитуючи й рай знайдеш), що є похідною від відомого турецького прислів'я *Sora sora Bağdat (Kabe) bulunur* (букв. Язик і до Багдаду (Кааби) доведе) [8; 430].

Роман Ханде Алтайли “У кохання втручається диявол” (“*Aşka şeytan karışır*”) бере свій початок у прислів'ї *Acele işe şeytan karışır* – ‘справа, яка зроблена нашвидкуруч, не може бути виконана якісно’ [8; 107]. У романі розкривається стан молоді дівчини Асли, яка заплющує очі на суспільні норми, мораль, совість, перебуваючи в полоні кохання до одруженого чоловіка на ім'я Омер.

Таким чином, аналіз заголовків різнопланових турецькомовних художніх текстів ХХ-ХХІ століть з релігійним компонентом дає можливість зробити певні висновки щодо співвідношення семантики заголовків і текстів самих творів. Заголовки релігійно спрямованих творів переважно повною мірою відображають зміст текстів, у той час як сакрально марковані найменування романів, оповідань світського характеру мають імпліцитний зв'язок із задумом самого автора, викладеного в тексті. У таких випадках зміст заголовка стає зрозумілим лише після ознайомлення із сюжетною лінією твору й особливими рисами його персонажів. Загалом, у світських творах релігійна лексика набуває переносного значення, залишаючись при цьому маркером турецької культури. Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні зв'язку релігійно маркованих заголовків творів турецької художньої літератури з мовною картиною світу турецького етносу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Доценко М.Ю. Заголовок и смысловая структура текста (на материале современных газетных текстов деловой ориентации) // Мир русского слова. – 2007. – № 4. – С.37-39.
2. Изотова Н.П. Роль заголовку як сильної позиції в актуалізації ключового концепту художнього твору (на матеріалі англійських біографічних романів ХХ століття) // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 164-168.
3. Кошечкина И. Название как кодированная идея текста // Иностранные языки в школе. – 1982. – № 2. – С. 8-10.
4. Карпенко В. Вдалий заголовок – половина успіху // Редактор і видавець. – 2007. – № 1. – С. 63-76.
5. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / Віталій Анатолійович Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
6. Мечковская Н.Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории / Нина Борисовна Мечковская.– М.: Агенство “Фаир”, 1998. – 352 с.
7. Akalın S. Edebiyat Terimleri Sözlüğü/ Sami Akalın. – İstanbul, Varlık Yayınları, 1984. – 316 s.
8. Aksoy Ö. A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: iki cilt / Ömer Asım Aksoy. – İstanbul: İnkılâpKitabevi, Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., 1988. – 1205 s.
9. Gökalp Z. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak / Ziya Gökalp. – Ankara: Kültür Bakanlığı yayını, 1976. – S. 8-9.
10. Doğan M. Büyük Türkçe Sözlük / Mehmet Doğan. – İstanbul: Pinar Yayınları, 2005. – 1424 s.
11. Ömer Seyfettin'den seçme hikayeler. – İstanbul, Erden yayınları, 1988. – 480 s.
12. Türkçe Sözlük [Başkan prof. Dr. Hasan Eren] – Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi: 1988. – 745 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Покровська – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри тюркології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: лексикологія, лексикографія, фразеологія, пареміологія, когнітивна лінгвістика.

ЕВФЕМІЗМИ ТА ДИСФЕМІЗМИ ЯК ПРОЯВ ЕМОЦІЙНОСТІ ЛЮДИНИ

Ірина РЕШЕТАРОВА (Горлівка, Україна)

У статті обговорюються чинники, що впливають на процеси евфемізації та дисфемізації мови, аналізується роль емоцій у цих процесах.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, соціальний чинник, емоція, емоційність, експресивність, функціонально-стилістичний варіант.

The article speculates on the causes that influence the processes of euphemistic and dysphemistic substitutions in modern languages and the role that emotions play in these processes.

Key words: euphemism, dysphemism, social factor, emotion, emotionality, expressivity, functional stylistic variant.

У сучасній лінгвістиці вивчення мовної репрезентації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційної сфери посідає одне з важливих місць. Людина – істота глибоко

емоційна, що не може не залишити слід у мові, адже емоційні стани, які зумовлюють когнітивні процеси людини, безпосереднім чином втручаються в її номінативно-комунікативну діяльність. Емоційність людини безпосередньо впливає на утворення й закріплення в мові евфемізмів та дисфемізмів. Адже евфемізація – це безперервний процес заміни одних номінацій іншими, який ґрунтується на постійному оцінюванні й переоцінюванні людиною форм висловлювання задля успішної комунікації. Феномен виникнення евфемізмів та дисфемізмів і їх закріплення в мові можна пояснити самою їх природою – вони здатні формувати нові суспільні настанови, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою цієї статті ми бачимо дослідження чинників, що впливають на процеси евфемізації/дисфемізації мови та ролі емоцій у цих процесах.

Відомо, що на розвиток словникового складу мови в цілому, і на його складові частини зокрема, вагомий вплив мають різноманітні соціальні чинники. Соціальний чинник – це дуже широке поняття, яке охоплює явища, процеси, які є продуктом розвитку суспільства, діяльності людей [4: 10].

До соціальних чинників, зазвичай, відносять такі, що стосуються матеріальної і духовної культури. На особливу увагу серед соціальних чинників різного типу заслуговують ті, що обумовлюють відображення у мові пізнавального, естетичного, ідеологічного, морально-естетичного [4: 9].

Варто розрізняти соціальні чинники, що мають максимальне суспільне значення і такі, що мають мінімальне суспільне значення. Соціальні чинники максимального суспільного значення мають найбільш сильний, визначальний вплив на мови, їх функціонування, розвиток і взаємодію. До таких чинників відносять ті, що мають максимальне теоретичне, ідеологічне, політичне значення. До соціально обумовлених чинників відносяться: соціально-економічна формація, виробничі відносини, засоби виробництва, наука і техніка, культура, мистецтво, художня література, ідеологія, політична система суспільства, мовна політика, система освіти, система масової комунікації, спосіб життя, естетична система поглядів суспільства. Чинники, що мають максимальне значення обумовлюють внутрішньоструктурний розвиток мови. У ході цього процесу утворюються нові термінологічні системи (тобто відбувається розвиток лексико-семантичної системи мови) [4: 11].

Не завжди, однак, можна визначити до якої групи відноситься той чи інший чинник, і яким саме чинником обумовлено те чи інше явище. Адже, як вважає А.В. Аврорин, якщо виходити не з зовнішньої видимості, а з глибинного змісту мовних процесів, навряд чи можна мовні явища поділяти на соціально обумовлені й соціально не обумовлені. Припустимо говорити лише про те, що одні обумовлені в більшій мірі безпосередньо, а інші – у меншій [1: 9]. До того ж, часто спостерігається інтеграція декількох чинників і мовне явище є обумовленим декількома з них одночасно. Таким чином, у зв'язку з неможливістю чіткого визначення груп соціальних чинників, кожен окремий соціальний чинник потребує виявлення й аналізу його специфічних ознак та його безпосередніх складових.

При розгляді впливу соціальних чинників [5] на формування й функціонування мовних явищ сучасної англійської, чи будь-якої іншої мови, необхідно зупинитися на основних видах впливу соціального на лексико-семантичну систему мови. Зазвичай дослідники виділяють такі види соціальних чинників:

– вплив змін у соціальному і культурному житті суспільства на зміни в кількісному складі словника (поява неологізмів, що супроводжує виникнення нових реалій і понять, і архаїзація слів і лексичних значень, які відносяться до реалій і понять, що витісняються з життя даного суспільства);

– вплив соціальної диференціації суспільства на соціальну та функціонально-стилістичну диференціацію лексики (виділення просторічної, професійно-арготичної, жаргонної й інших груп лексики).

Той чи інший функціонально-стилістичний варіант напряму залежить від її оцінки комунікантом. У лінгвістиці категорія оцінки визначається [2] як одна з основних складових частин стилістичної конотації – позитивна або негативна кваліфікація об'єкта, його

сприйняття мовцем (на кшталт схвалення/несхвалення). Оцінка – це результат процесу оцінювання. В мові відображається взаємодія дійсності та людини у найрізноманітніших аспектах, одним з яких є оцінювальний аспект. Так, у фразі *Я не хочу цю ГОВнетку* доволі легко прочитується негативна конотація. Або так *І яку ж ти отримувеш ЗРЯплату за те, що спиши на роботі?* Використання функціонально-стилістичного варіанту (контекстуального новотвору) *зряплата* підкреслює, що комунікант розцінює ситуацію як негативну. Адже, з його точки зору, опонент, який працює нічним сторожем і має можливість спати на робочому місці, отримує гроші нізащо (зря – ‘даремно’), тобто за те, що інші роблять задарма.

Дослідження поняття «оцінка» знаходить своє відображення в наукових розвідках як вітчизняних, так і закордонних лінгвістів (зокрема Е. Азнаурова, О. Вольф, Е. Меднікова, В. Шаховський, Т. Космеда, Й. Стернін тощо). Її розглядають у логіко-семантичному, семантико-прагматичному та комунікативному, текстотворчому аспектах тощо. Для даного дослідження важливим є розмежування понять «оцінка», «емоційність» та «експресивність».

Емоції людини протікають на тлі її інтелектуальної діяльності, переплітаються з нею. Саме слово «емоція» (від лат. *motus* – збудження, хвилювання, збентеження, пристрасть, занепокоєння) позначає душевні переживання, хвилювання, почуття, наприклад, страх, гнів, радість. Сучасна наука визначає емоції як психічне відображення у формі безпосереднього суб’єктивного переживання явищ і ситуацій в їх відношенні до потреб особистості. Причому, одні й ті ж події в залежності від стану пам’яті можуть викликати як позитивні, так і негативні емоції [3].

Значення емоцій у житті людини важко перебільшити, оскільки емоції є одним з основних регуляторів дій людини. Саме в них відображаються потреби й мотиви особистості. Емоції відбивають навколишній світ, причому специфіка емоційного відображення полягає в тому, що воно (на відміну від пізнавального) відображає не стільки властивості самих речей, скільки їх значення для життя людини. Вони сприяють збереженню соціальної солідарності та спільності на різних культурних рівнях і дають людині імпульс до дії.

Під емоційністю традиційно розуміють комунікативну якість мови, що виражає індивідуальні почуття, переживання, настрої, суб’єктивне ставлення особистості до об’єкту висловлювання, уникнення експресивного дисонансу. Як семантико-стилістична категорія емоційність показує зв’язок з логічною оцінністю та експресивністю. Експресивність (від лат. *expressus* – виразний) – це властивість мовної одиниці підсилувати логічний та емоційний зміст висловлення, виступати засобом суб’єктивного варіювання мови. Розрізняють інгерентну та адгерентну експресивність мовних одиниць. Інгерентна експресивність внутрішньо притаманна мовному знаку, є його постійною й невід’ємною ознакою в будь-яких ситуативно-контекстних умовах. Адгерентна експресивність – це інтенсивна виразність мовного знака, яка сформувалася тільки у певному контексті, ситуації, умовах, а не в основному словниковому значенні.

Дослідники-мовознавці досі не одностайні щодо лексичних засобів мови, які слід віднести до емотивної лексики. Наприклад, Є.М. Галкіна-Федорук відносить до емотивів як слова, які виражають почуття мовця, так і слова-оцінки, які кваліфікують предмет/явище з позитивного або негативного боку всім своїм складом, лексично. І.В. Арнольд виключає зі складу емотивів слова, які називають емоції та почуття. А от Е.А. Вайгль вважає, що до емоційної лексики слід відносити слова, що є носіями інформації про емоційне ставлення мовця до дійсності, тобто слова з об’єктивно притаманним їм емоційним значенням. Такий стан питання вказує напрямки подальших досліджень у даній площині.

Таким чином, мовна поведінка людини, тобто її вибір функціонально-стилістичного варіанту, залежить від багатьох чинників, серед яких можна назвати: рівень загальної освіти, вихованості й культури; соціальну належність; національні ознаки; вікові особливості; місце, де здійснюється промова (середовище), ситуативна зумовленість; статеві ознаки; расові ознаки; власне зміст (тема) промови; рівень обізнаності предметом бесіди.

Усі названі чинники є справедливими як для мовця, так і для аудиторії, тобто, для усіх сторін, що беруть участь у акті комунікації. Зважаючи на ці чинники, мовець обирає не тільки лексичні одиниці, які використовує, але стиль, швидкість, голосність і манеру своєї мовної поведінки.

Отже, для досягнення успіху в акті комунікації, людина, по-перше, аналізує факти, а коли фактологічна база проаналізована, людина обирає мовні засоби, що вважає доречними для даної ситуації – вона обирає стилістичну «обгортку» для презентації своєї думки. Ствердження, що про одне й те саме можна сказати по-різному відноситься до рівню банальних істин. Очевидно, що можна сказати про людину, що вона «з глузду з'їхала», «схиблена», чи «божевільна», а можна натякнути, що вона «неадекватно реагує на прояви навколишнього середовища». До цього стилістичного прийому вдаються часто як у розмовному мовленні, так і на письмі. Люди легко користуються ним на інтуїтивно-логічному рівні. Необхідно також відмітити, що принципи реалізації мовної експресії вимагають інколи зворотного обігу подій – тобто йдеться про заміну емоційно нейтральної чи стилістично пом'якшеної лексичної одиниці більш сильною, густіше, так би мовити, стилістично забарвленою, навіть, грубішою. Така заміна пов'язана з явищами дисфемізації. Дисфемізми, як і евфемізми, блискавично зчитуються носіями мови без додаткових пояснень. Коли про загиблу кішку хтось каже, що вона «склеїла ласти», мало хто не здогадається про відношення цієї людини до конкретної кішки й до тварин взагалі. Використання та вміння зчитувати інформацію, що закладена у мовний код засобами евфемії/дисфемії допомагає людині будувати розмову й уникати тем, що є небажаними чи болісними для будь-якого боку співрозмовників.

Все вище зазначене є справедливим не тільки для розмовної мови, яка за визначенням Д.Е. Розенталя, характеризується особливими умовами функціонування, до яких відносять відсутність попереднього обдумування висловлювання та відбору мовного матеріалу, безпосередність мовленнєвого спілкування між його учасниками та невимушеність мовленнєвого акту [6: 63], але й для підготовленого, усного чи письмового комунікативного процесу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аврорин В. А. О предмете социальной лингвистики / В. А. Аврорин // Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – М., 1974. – С. 9-10.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
3. Вайнцвайг Поль. Десять заповедей творческой личности / П. Вайцвайг. – М.: Знание, 1990. – 187 с.
4. Дешериев Ю. Д. Теоретические аспекты изучения социальной обусловленности языка / Ю. Д. Дешериев // Влияние социальных факторов на формирование и развитие языка. – М.: Наука, 1988. – С. 5-41.
5. Решетарова І. В. Соціо- та психолінгвістичні чинники, що впливають на евфемізацію мови / І. В. Решетарова // Матер. першої міжнар. конф. «Соціальні комунікації сучасного світу»: науково-теоретичний збірник. – Запоріжжя-Кривий Ріг, 2009. – С. 250-252.
6. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка: Учеб. для вузов по спец. „Журналистика” / Д. Э. Розенталь. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1987. – 399 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Решетарова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри граматики та практики мовлення Горлівського інституту іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Наукові інтереси: типологія, лексикологія, стилістика сучасної англійської та української мов.

РОЛЬ СИНОНІМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Леся СЛУЖИНСЬКА (Тернопіль, Україна)

У статті зроблено спробу проаналізувати та охарактеризувати основні проблеми, які досліджуються в синонімії сучасної німецької мови, а саме: визначення поняття синонім та синонімія, класифікацію синонімів та характеристику синонімічних рядів.

Ключові слова: синоніми, синонімія, синонімічний ряд, синонімічний словник, лексикографія.

The paper presents an attempt to characterize the main problems of the synonymy in the modern German language, specifically, to analyse the definitions of synonyms and synonymy, classification of synonyms and characterization of synonymous variety.

Key words: synonyms, synonymy, synonymous variety, synonymous dictionary, lexicography.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лексика мови постійно збагачується. В процесі мовного спілкування одне й те ж саме поняття характеризується по-різному,